

Specialisering som skapar inlåsnings

Varför kan en del traditionellt uppbyggda kooperativa företag leva kvar trots att medlemmarna inte längre upplever mycket nytta av dem? Har detta något att göra med att ledande personer ibland sitter kvar trots att de inte längre är lika bra för uppdraget?

Svaren kan spåras i begreppet transaktionsspecifika tillgångar. Det är tillgångar, som har ett högt värde där de används för närvarande, men deras värde skulle vara betydligt lägre vid någon annan användning. En fruktodling har ett värde så länge frukten kan säljas, men annars består värdet bara i att den lämnar ved och virke. Transaktionsspecifika tillgångar ska inte blandas samman med vare sig fasta tillgångar eller irreversibla investeringar, eftersom en del av dessa kan avyttras igen utan stora förluster.

UNDUKA INLÅSNING

Lantbruksföretagare har överlag stora transaktionsspecifika tillgångar. Dessa medför att företagarens handlingsfrihet begränsas. Har man en gång investerat i en specialanläggning måste man fortsätta med produktionen ifråga. Om man då har bedrägliga handelspartners, blir man inlåstad i ett hörn. Detta resonemang brukar användas för att förklara varför kooperativa företag överhuvudtaget finns.

För att bönder ska slippa hamna i en situation, där partnerföretag kan utnyttja deras begränsade handlingsfrihet kan de föredra kooperativa företag. En samhandelspartner, som bönderna själva äger och styr, är inte bedräglig.

LÅSER HELA KEDJAN

Myntet har dock en baksida, vilket ibland framhålls när forskare granskar kooperativt företagande. Även de kooperativa företagen sätter pengar i transaktionsspecifika tillgångar. De måste ha fysiska tillgångar i form av slakterianläggningar, kvarnar och andra produktionsmedel, och de har immateriella tillgångar i form av varumärken, kunskaper, handelskanaler med mera. Dessa tillgångar har lägre värde i alternativa användningar och därför blir även de kooperativa företagen låsta vid vissa verksamheter.

För att skydda värdet på redan gjorda investeringar måste företagen investera ännu mer och då blir de ännu mera inlåsta. Detta gäller särskilt de kooperativa företagens investeringar i deras transaktioner med avsättningsmarknaderna men också i relationer till de råvarulevererande medlemmarna. Föreningens transaktionsspecifika tillgångar medför att det ska mycket till innan ett kooperativt företag försvinner.

LÅSTA LEDARE

Men historien slutar inte här. Redan när ett kooperativt företag börjar gå knackigt, skulle det kunna säljas till något annat företag, varvid köpeskillingen kan kompensera värdet på företagets transaktionsspecifika tillgångar. Något annat sätt att slippa ut ur rävsaxen finns normalt inte. Därmed uppkommer frågan varför de ledande i regel låter många år passera innan svaga kooperativa företag säljs till något annat företag.

En förklaring är att det finns transaktionsspecifika tillgångar också i form av humankapital, nämligen hos de ledande personerna och medlemmarna. När en styrelseordförande har fått mycken erfarenhet, får denne vanligtvis fortsätta år efter år. En stark VD kan ha förmått styrelsen att fatta dumma investeringsbeslut. En styrelse kan försöka smickra in sig hos medlemmarna genom att betala ett högre avräkningspris än vad föreningen har råd till, och då kan föreningens kollektiva fonder stryka med.

SLUTTANDE PLAN

Om föreningen har blivit någorlunda stor och komplex, upplever sig medlemmarna inte ha tillräckliga kunskaper. De ledande figurerna har skaffat sig kompetenser, som passar just för att sitta i toppen för lantbrukskooperativa företag, men deras förmågor, renommé och kontaktnät skulle inte hjälpa dem i någon annan karriärväg. De arvoden och löner de får i en kooperativ förening skulle de inte kunna få som toppfigurer i någon annan organisation. När de ledande personerna därför blivit inlåsta i en förening, kan denna förening fortleva efter att medlemmarna har mist sin tillit, ända fram till dess att föreningen måste säljas trots att dess tillgångar har fallit kraftigt i värde.

Dessa inlåsningsökar efter hand som en kollektivt ägd organisation anpassar sig allt mera till de dynamiska avsättningsmarknaderna. Eftersom utveckling mot storlek och komplexitet sker med små steg åt gången, inser vare sig de ledande personerna eller medlemmarna i stort att det gamla gardets humankapital har ett begränsat värde under de nya förutsättningarna. Om medlemmarna är övertygade om att kooperativa företag ska arbeta som i gamla dagar, finns det transaktionsspecificitet även i denna uppfattning.

Jerker Nilsson, Institutionen för ekonomi, SLU Uppsala

